

HITLER
— ÉS A —
HABSBURGOK

JAMES LONGO

EURÓPA
KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2020

1. FEJEZET

HITLER AZ IMPERIAL SZÁLLÓBAN, 1938

„Azon az estén megfogadtam, hogy egy napon visszatérek az Imperial szállóba, végigmegyek a vörös szőnyegen, és belépek abba a csillogó terembe, ahol a Habsburgok táncoltak.”

ADOLF HITLER

1938. március 14-én, este fél hatkor Adolf Hitler sűrűfekete Mercedes-Benz limuzinja lassan elhajtott a Schönbrunn-palota előtt, a Bécs szívében fekvő Imperial szállóhoz. Az ország negyvennyolc éves fia visszatért, hogy leigázza a várost és az országot, amely valaha leigázta őt. Huszonöt évvel korábban Hitler nem volt más, mint egy hajléktalan csavargó Bécs utcáin, egy éhes álmodozó, aki ott kucorgott a schönbrunni park padján. Tíz évvel később árulás miatt német börtönbe került. 1938 tavaszára mindkét nemzet elvitathatatlan diktátora lett.

A Schönbrunn-palota és Bécs valaha a Habsburg királyi és császári család otthona volt, akik Európa és a világ egy részén végig húzódó óriási birodalom fölött uralkodtak. Hitler figyelemre méltó hatalomra jutásának, fausti „kunyhóból palotába” történetének csírái abban a gyűlöletben keresendők, amelyet a Habsburgok és azok soknemzetiségű Európa-jövőképe iránt táplált.

Hitlernek aznap nem volt szüksége golyóálló ablakokra vagy páncélozásra elegánsan fénylő, felfegyverzett cabriolet-jára. Száz-ezer német katonából álló hadserege néhány órával korábban egyetlen puskalövés nélkül elfoglalta szülőhazáját, Ausztriát. Dörgő éljenzés fogadta mindenütt, ahogyan szálegyenesen, mosolytalanul végighajtott az osztrák fővároson, hadd lássa egész Ausztria és az egész világ. Hamarosan hihetetlen politikai és katonai győzelmeket mondhat majd magáénak, de egyik sem olyan mámorító, mint ez. Gyerekkora óta dédelgette az álmot, hogy egyesíti Ausztriát és Németországot, és mindent lerombol, amit számára a Habsburg Birodalom képviselt. Minden más ebből a kettős ambícióból fakadt. Ezen a csalókán enyhe márciusi napon teljesítette célkitűzései felét. A másik felével majd milliókat öl meg, és elpusztítja Európa nagy részét.

Adolf Hitler bármelyik fenséges bécsi palotában megszállhatott volna, de ő inkább az Imperial szállóban akart lakni. Ellenállhatatlanul vonzotta a hely. Két évtizeddel korábban, amikor még sikertelen festőnövendékként kénytelen volt a megélhetéséért havat lapátolni, egy megvilágosító esemény történt pontosan itt, a szálloda bejáratánál. Az alkalom nem volt egyéb, mint egy fogadás a trónörökös, Károly főherceg és neje, Zita főhercegnő tiszteletére. Azon az estén, amikor diadalmasan visszatért a városba, amely annak idején elutasította őt, Hitler egyetlen történetet mesélt el környezetének arról az öt végzetes bécsi évről. Ennek a rettenetesen hideg estének a történetét:

Láttam a hall sziporkázó fényeit és gyertyatartóit, de tudtam, hogy nem léphetek be oda. Egy este, erős hófúvás után, amely méteres havat hagyott maga után, kaptam egy lehetőséget, hogy hólapátolással szerezzek pénzt enniavalóra. Az öt-hat emberből álló csoportomat ironikus módon épp az Imperial szálló elé küldték, hogy megtisztítsa az utat és a járdát. Láttam, ahogy Károly és Zita kilép a császári hintóból, és a vörös szőnyegen előkelően besétál a szállodába. Mi, szegény ördögök, a havat lapátoltuk el

minden oldalon, és valahányszor érkeztek az arisztokraták, lekaptuk a sapkánkat. Ők még csak ránk se néztek, én viszont máig érzem az orrunkig hatoló parfümillatot. Mi nagyjából anynyira voltunk fontosak nekik, vagy éppen Bécsnek, mint a hó, ami egész este csak hullott és hullott, és a szállodában annyi emberség sem volt, hogy egy bögre forró kávé-t küldjön ki nekünk. Azon az estén megfogadtam, hogy egy napon visszatérek az Imperial szállóba, végigmegyek a vörös szőnyegen, és belépek abba a csillogó terembe, ahol a Habsburgok táncoltak. Nem tudtam, mikor és hogyan, de erre a napra vártam, és ma este itt vagyok.

Elragadtatott hallgatói megtapsolták a valahai kisember történetét, aki azóta a feje tetejére állította a világot. A történelem során kevesen jöttek ennyire a semmiből és emelkedtek ilyen magasra, ilyen rövid idő alatt. Ezen az estén, amikor Adolf Hitler egyesítette fogadott országát, Németországot szülőhazájával, Ausztriával, nem az ünneplésre, hanem a bosszúra gondolt. Nem az 1922-ben elhunyt Károly vagy a belgiumi emigrációban élő Zita ellen, hanem Ferenc Ferdinánd főherceg – akinek 1914-es meggyilkolása robbantotta ki az első világháborút – árvái ellen. Nem sokkal azelőtt, hogy Hitler megérkezett az Imperial szállóba, a főherceg legidősebb fia, Hohenberg Miksa herceg feleségével és öt gyerekével a szállodából egy rejték helyre menekült.

A Hitler ausztriai bevonulását követő órákban a herceg az állam megtettesítőjéből az állam ellenségévé vált, és palotabeli otthonát náci börtönre cserélte. Olyan drámai gyorsasággal lett kegyvesztett, amilyen gyorsan Hitler hatalomra jutott. Hitler és náci alattvalóinak listáján sok ezer osztrák ellenség szerepelt, akiket likvidálni kellett. Az elkövetkező hetekben hetvenkilencezer embert tartóztattak le, de az első két személy, akiket a Gestapo letartóztatott, Németországba deportált és Dachaubába zárt, nem zsidó, nem cseh, nem a Hitler által megbélyegzett és démonizált külföldi bevándorlók egyike volt. Hitler legnagyobb személyes diadalának előestéjén úgy rendelkezett, hogy az első két osztrák letartóztatott Hohenberg Miksa

és Ernő, Ferenc Ferdinánd két fia legyen. Utasította Hermann Göringet és Heinrich Himmlert, hogy semmiféle irgalmat ne tanúsítsanak irántuk, s ezt a két rivális örömmel teljesítette.

Ausztria megszállása után Hitler egy titkos megbízást is adott a Gestapónak. Megparancsolta, hogy segítsék amerikai emigrációba azt a zsidó orvost, aki gondoskodott anyjáról annak utolsó, végzetes betegsége alatt. Az a két zsidó katonatiszt, akivel az első világháború során együtt szolgált, szintén megkapta ezt a személyes védelmet. Akárcsak a családi orvos, ők is megmenekülhettek a holokauszt elől, amelyet a Führer hamarosan rázúdított Európa zsidóságára. Hitler szörnyű antiszemizmusa szelektív volt, de Ferenc Ferdinánd fiai iránt nem volt hajlandó irgalmat tanúsítani. Az irántuk táplált gyűlölet személyesebb volt, mint halott szüleikkel szembeni ellenérzése vagy az ártatlan áldozatok milliói iránti undora, akiknek majd az ő nevében kell meghalniuk.

Ám miközben a Hohenberg testvérek letartóztatása az európai és amerikai újságok címlapjára került, az asszonyok, akik szerették őket, visszavágtak. Feleségeik, nővérük és női szövetségeseik lankadatlan gerillaharcot vívtak a nácik ellen Bécsben, Prágában és Berlinben, hogy kiszabadítsák őket. Hitler és Gestapója e nők intelligenciájával, erejével és kitartásával találták szemben magukat, akiket éppannyira fűtött a szeretet, mint a nácikat a gyűlölet.

A letűnt Habsburg-ház, a halott főherceg és királyi árvái elleni hitleri vendetta magvai korábban hullottak el, mint az említett havas találkozás a Habsburgokkal az Imperial szálló előtt.

Röviddel mielőtt Hitler megszületett a határ menti osztrák városban, Braunau am Innben, Rudolf herceg, a Habsburg-trón harminc két éves, karizmatikus örököse öngyilkosság vagy gyilkosság áldozata lett. A kormány ügyetlen eltussolási törekvései elhomályosították az igazságot. Az angol nagykövet sokak érzését fejezte ki,

amikor felkiáltott: „Az egész egy nagy rejtély, rejtély, rejtély.”¹ A Habsburg Birodalom, amely hatszáz éve kapcsolta össze a közép-európai népeket, ezután sosem tudott már igazán talpra állni. Ferenc József császárnak ez az egy fia volt, Rudolf. A trónt nem örökölhette leánygyermek vagy nőrokonon. A Rudolf halála által keletkezett veszélyes vákuum betöltésére a császár, kelletlenül bár, legidősebb unokaöccsét, Ferenc Ferdinánd főherceget jelölte meg trónörökösneként. A választás nem volt népszerű. A főherceget sokan élőhalottnak, betegesen introvertált személyiségnek tartották, és senki nem jósolt neki hosszú életet. A népszerű trónörökös eltűnése Ferenc Ferdinándot hirtelen olyan szerepbe kényszerítette, amely nem illett törekeny személyiségéhez. A leghíresebb osztrák író, Stefan Zweig írta Ferenc Ferdinándról, hogy épp az hiányzott belőle, amit a bécsiek a legtöbbszörre értékelnek – a sárm.

Igazából senki nem tudta elképzelni, hogy ebből a furcsa, kis növésű, félholt főhercegből, aki egy bérelt kastélyban született kilométerekre Bécsből, valaha császár lehet. Születése után percekkel saját anyja is elutasította. Ahogy a csecsemő minden levegővételért megszenvedett, anyja felkiáltott: „Vigyék el! Ha nem élhet, én nem akarom látni.” Egész életére rányomta bélyegét az elutasítottság. Beteges volt, ideges természetű, gyengén teljesített a tanulásban, hamar feldühödött, s mindez nemzedékének legkevésbé szeretett Habsburgjává tette. Abban a családban, amely híres volt többszörös nyelvtudásáról és lovas művészetéről, ő mindkét téren csak bukdácsolt, és semmit nem örökölt a szomorúan hiányolt és felmagasztalt Rudolf csinoságából és kecsességéből.² Csak átható kék szeme mutatta Habsburg-örökségét, de tekintetét a legtöbbször kifürkészhetetlennek látták.

1 VII. Edward, a leendő király pedig azt írta anyjának, Viktória királynőnek, hogy Salisbury miniszterelnök „biztos benne, hogy szegény Rudolfot... megölték”.

2 Még a leendő német császár édesanyja is ezt mondta egy osztrák diplomatának: „El nem hinné, mennyire csodálom az önök fess, szellemes és elegáns Rudolf koronahercegét, ha összehasonlítom saját esetlen és faragatlan fiammal, Vilmostal!”

Ám e tekintet és a nyers külső mögött első osztályú elme lakozott, aki olyan jövőképet képzelt Ausztria és Európa számára, amelyet láthatólag egyetlen más államférfi sem. Egyfajta száraz humor is tartozott titkolt tartalékai közé, s amikor használta, az elég vonzóvá tette. Ám egész Ausztria, őt is beleértve, a halott koronaherceg mélabús árnyékában élt. Korának kevés hírességét szerették, sőt bálványozták annyira, mint a karizmatikus Rudolfot. Egyesek szerint az általa ébresztett nagy várakozások terhe sodorta az örület szélére és vezetett korai halálához. A sokk, a botrány és az űr, amelyet maga után hagyott, kicsivel sem könnyítette meg Ferenc Ferdinánd életét.

Hitler apja, Alois Hitler, a Habsburg-ház szenvedélyes híve, úgy bálványozta az idős osztrák császárt, Ferenc Józsefet, ahogyan a fiatalabb nemzedék Rudolfot. Nem is emlékezett olyan időkre, amikor még nem Ferenc József ült a trónon. Ő császári és királyi apostoli felsége 1848 óta volt császár, s makacsul túlélte őt fiatalabb trónörököszt. A folyamatos változás modern világában ő a stabilitást és az állandóságot képviselte.

Alois Hitler egész pályáját a Habsburgok pénzügyminisztériumának bürokratikus labirintusában töltötte vámmórként. Sikerektől mentes életében ez volt az egyetlen említésre méltó tény. Ez a Habsburg császári dinasztiahoz fűződő vérszegény kapcsolat tette lehetővé számára, hogy munkahelyén gőgös zsarnok, otthon pedig ordítózó fenevad legyen.

Vallásos tisztelettel ünnepelte Ferenc József születésnapját, pofaszakállát „fenséges gazdája, a császár” mintájára alakította, gyerekeit rendszeresen verte, fenyegette, gúnyolta. Adolf minden embert és értéket elutasított, akiket és amelyeket Alois becsben tartott. Iskolas korában kedvenc tanárában, a sötét, rasszista, elvakultan németimádó Leonard Pötschben talált lelki társra, aki folyamatosan gúnyolódott a Habsburgokon és soknemzetiségű birodalmukon. Hitler később így írt Pötschről: „Káprázatos ékesszólása nemcsak elbűvölt minket, hanem magával is ragadott... csak ültünk ott, lán-

goltunk a lelkesedéstől, olykor könnyekig hatódtunk... ekkor váltam kicsit forradalmárrá.”

Hitler valójában már általános iskolás korában lázadozott. Erőszakoskodott az iskolatársaival, és rendszeresen harcba szállt vallás-oktatóival, különösen Sales Schwartz atyával. Gyerekkorában a legtöbb osztrák számára az erősen ritualizált katolikus egyház és a Habsburg-monarchia gyakorlatilag egy és ugyanaz volt. Schwartz atya kioktatta: „A szívedben szeretett hazánkat, szeretett Habsburg-házunkat kellene eszményítened. Aki nem szereti a császári családot, az nem szereti az egyházat, és aki nem szereti az egyházat, az nem szereti Istent.” Hitler csak nevetett ezen. A pap azt mondta anyjának, hogy a fia „elveszett lélek”. Az osztrákok többségéhez hasonlóan Adolf Hitler, a lélek nélküli forradalmár sem hitte, hogy lehetőség van forradalomra, amíg az öreg császár él. A reformerek és a forradalmárok egyaránt úgy tartották, hogy változásra csak akkor nyílik majd lehetőség, ha Ferenc József csatlakozik fiához és szüzenkét őséhez a bécsi császári kriptában. Magánemberként még maga a császár is aggódott, hogy halála után óhatatlanul forradalom következik. Nem hitte, hogy unokaöccse, Ferenc Ferdinánd képes volna ezt megakadályozni. Adolf Hitler az ellenkezőjétől tartott. A főherceget olyan figurának tartotta, aki – vele ellentétben – úgy áll egy forradalom élére, hogy kiárúsítja német Ausztriát az etnikailag alacsonyabb rendűeknek.

Rudolf halála után Ferenc Ferdinánd nemigen jelezte, merre szándékozik kormányozni a legnagyobb közép-európai soknemzetiségű birodalmat, de 1900-ban kötött házassága valamit megsejtetett ebből. A kékvérű Habsburg bármelyik német hercegnőt elvehette volna, bármelyik európai királyi vagy császári udvarból. Ő azonban egy szláv nőt, egy cseh grófnőt vett feleségül, akit a féktelenül rasszista Hitler Untermenschnek, alsóbbrendű embernek tartott, és a birodalom legnagyobb etnikumának trójai falovát látta benne. Az ő szemében ez a házasság gyalázat volt, az egyre terjedő korcsosodás, fajkeveredés példája, az ausztriai németeket fenyegető

asszimiláció felé tett lépés. Hitler bizalmatlanságát az is erősítette, hogy a főherceg szívesebben lakott felesége cseh hazájában, Prága mellett, mint a rendelkezésére álló számos osztrák palotában. Hitler szerint Ferenc Ferdinánd elárulta német gyökereit, és túlságosan toleráns volt az Ausztriát mérgező etnikai és vallási csoportokkal.

A Habsburgok hat évszázadon keresztül nem a Pötsch által diosított porosz kardok és háborúk segítségével, hanem a nászágyon növelték birodalmukat. Ennek eredménye tizenkét különböző nemzet, több száz etnikai csoport, számtalan vallási hagyomány és több mint ötvenmillió állampolgár volt Ferenc József uralkodása alatt. Egyetlen birodalom sem volt ennél sokszínűbb a földön.

Ferenc Ferdinánd nagybátyját több mint tizenkét nyelven éltették államfőként sok ezer közép-európai iskolai osztályban. Az osztrákok számára császár volt. Magyarországon, Csehországban, Horvátországban, Szlovéniában, Dalmáciában és Galíciában király, Krakkóban és Erdélyben nagyherceg, Lotaringiában, Salzburgban, Stájerországban, Karintiában, Sziléziában és Modenában uralkodó herceg. Mindegy, hogy cím, történelem, hagyomány vagy családi kötelék által, de a Ferenc József iránti lojalitás tette ennek a színes Habsburg-tablónak a különböző darabjait a földkerekség egyik legnagyobb, leggazdagabb és leghatalmasabb birodalmává. Hitler megvetette a Ferenc József és Ferenc Ferdinánd által hirdetett nyitott határokat és sokféleséget. Számára a bevándorlók rákos daganatok voltak, amelyek ellopják a jövőjét és elpusztítják Ausztriát. Társadalmi és gazdasági sikerük személyesen fáj neki, akinek saját művészi vagy építési karrierről szövött álmai összedőltek. Bécsi évei alatt szilárdult meg benne a meggyőződés, hogy a bevándorlók, az idegenek előzönlök és legyőzik a német embereket, nyelvet és kultúrát. Hitler szerint a fajok, kultúrák, nyelvek és vallások keveredése azzal fenyegetett, hogy Ausztria német populációja háttérbe szorul, és saját hazájában kisebbséggé válik. Szobatársa így emlékezett: „Dühe az állam ellen fordult, a tíz vagy tizenkettő vagy Isten tudja, hány nemzet színes szötte ellen, amelyet ezek a Habsburg-féle házasságszörnyek létrehozta.”

A Habsburgok Bécsre arról győzte meg Hitlert, hogy csak egy politikai földrengés vagy egy háború tudja megmenteni a német nyelvű Ausztriát a bevándorlás és az asszimiláció áradatától. Ferenc József nem látszott érzékelni a veszélyt, de ő legalább egy németet, egy rendes bajor hercegnőt vett feleségül. Nem úgy, mint népszerűtlen örököse. Ferenc Ferdinánd házassága a cseh grófnővel a leggyűlöltebb Habsburggá tette őt Hitler szemében. Évtizedekkel azelőtt, hogy bármi jelét adta volna az őt majd Bécsben gyötrő antiszemitizmusának, ifjúi dühe nem a zsidó, hanem a cseh osztálytársak ellen fordult. A főherceg házassága megerősítette a legrosszabb várákozását: Ferenc Ferdinánd és cseh felesége állnak német Ausztria lerombolása, marginalizálása és elszlávosítása mögött.

A főherceg konzervatív, hagyománytisztelő család tagja volt, nem tűnt reformernek és még kevésbé béketeremtőnek. Katonaember volt, arról híres, hogy négy földrészen tett utazásai alkalmával több százezer állatot mészárolt le. Mégis volt egy békevíziója, és terve is a megvalósítására. A főherceg azon kevés királyi személy egyike volt, aki ellátogatott Amerikába. Láta az ottani etnikai sokféleséget, annak erejét, tanulmányozta és elismerte az Egyesült Államok szövetségi rendszerének zsenialitását, és feleségével együtt közeli amerikai barátokra tett szert. Trónra lépésére tervezett beszédeben ezt írta:

Egyazon szeretettel óhajtjuk kezelni a monarchia minden népét, minden osztályt és minden hivatalosan elismert vallási felekezetet. A trón előtt mindenki azonos, legyen nemes vagy közrendű, szegény vagy gazdag... Mint ahogyan a Jogarunk alá tartozó minden népnek azonos joga van a monarchia közös ügyeiben való részvételre, az egyenlőség azt is megkívánja, hogy mindegyik számára garantáltassék a nemzeti fejlődés a monarchia közös érdekeinek keretein belül, valamint minden nemzetiség, minden osztály és minden foglalkozás, ahol ez még nem történt meg, igazságos választási törvények által képessé váljék saját érdekeinek megvédelmére.

A főherceg egy régóta szolgáló szárnysegédje így írt: „Ferenc Ferdinándot valami az összes többi Habsburg fölé emelte, beleértve az öreg császárt is; megszabadult a hagyományos csatornáktól... maga vett elő problémákat... új kérdéseket szemlélt meg... értékelt a hozzáértést és a tapasztalatokat, bárhol is talált rájuk, hivatali közegeben vagy másutt...”

Ausztrián kívül sokan látták Ferenc Ferdinándban egy reményteljes, békés jövő képviselőjét. Közöttük volt Németország császára is, azé az országé, amelyet Adolf Hitler a leginkább csodált. II. Vilmos császár leánya, Viktória Lujza hercegnő írta, hogy apja sosem értette, Ausztriában sokan miért nem látják a bölcsességet Ferenc Ferdinánd vallási és politikai toleranciájában, hiszen ő legalábbis „félútig” elmegey „soknációjú államának különféle nemzetiségei” felé.

A Csatornán túlról William Cavendish Bentinck portlandi herceg, a brit kormány államtanácsának tagja, Mária királyné unokatestvére ezt írta egy osztrák barátjának:

1900 és 1910 között folyamatos harc dúlt az országon belül, mi alatt a főherceg ádáz csatát vívott azért, hogy megifjítsa az államot... ezek az eszmék azután lassan felülkerekedtek Ausztriában, s a főherceg lelkes követőkre akadt, akik segítettek neki úgy átformálni az államot, hogy a határain belül minden nemzetnek legyen „helye a Nap alatt”... életének egyetlen célja a béke volt, a módszerei kiemelkedően konstruktívak, legnagyobb öröme pedig abban telt, hogy mindent megszépítsen, amivel érintkezésbe került. Töretlen elszántsággal igyekezett, hogy mindenkinek magasabb életszínvonalat biztosítson, és elhozza a belső békét úgy, hogy a legmesszebbmenő méltányossággal bánjon mindenkivel.

Ferenc Ferdinánd nem idealista volt, hanem realista, aki felismerte, hogy az egyre erősödő nacionalizmus etnikai dühöt és „Rassenkrieg”-et, a népcsoportokat egymás ellen uszító apokaliptikus faji

versengést hozhat magával. Egy ilyen háború pedig nemcsak a Habsburg Birodalmat, de egész Európát is maga alá temetheti.

Hitler keserű bécsi évei alatt arra a meggyőződésre jutott, hogy egy faji háború nemcsak elkerülhetetlen, hanem egyenesen megtisztító és kívánatos.³ Számára annál jobb volt, minél hamarabb bekövetkezik ez a háború. Németország csak akkor lesz képes igazi nagyságát megélni, ha Ausztria elpusztul, Németországban minden külföldi befolyás megszűnik, és mindazokat, akiket ő alacsonyabb rendűnek ítélt, kiutasítják, rabszolgasorsra juttatják vagy elpusztítják. Amikor tudomást szerzett a főherceg 1914. június 28-án történt meggyilkolásáról, térdre hullva és örömkönnyek között adott hálát istennek. Akkor még szinte senki sem gondolta, hogy a szarajevói merénylet háborút fog kirobbantani. Hitler azonban biztos volt benne, hogy a háború, amelyért imádkozott, immár közeleg. Meg volt győződve róla, hogy a béketeremtő halála, akit mindenkinél jobban gyűlölt, elkerülhetlenné tette a háborút. Az pedig be is következett, napra és órára pontosan a merénylet után egy hónappal.

3 A hadüzenet estéjén a németországi francia nagykövet azt mondta az angol nagykövetnek: „Ma este csupán három ember van Berlinben, aki fájlalja, hogy kitört a háború: Ön, én és Vilmos császár.”